

Healthy Lifestyle and Sport in Educational Institutions
Здравословен начин на живот и спорт в образователните институции

ПЕДАГОГИЧЕСКО ОБЩУВАНЕ И КОМУНИКАЦИЯ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ

Елеонора Милева

Национална спортна академия „Васил Левски“

Резюме. Важно място сред професионално-педагогическите качества и способности заема комуникативната компетентност на спортния педагог. Тя предполага ефективно взаимодействие с учениците в процеса на обучение или изградена комуникативна култура. Комуникативната компетентност на учителя по физическо възпитание се реализира чрез две основни групи средства – вербални/речеви и невербални/неречеви, които се проявяват по специфичен начин в обучението.

В последните години все по-дискутиран става въпросът за засилване на интерактивността в обучението по физическо възпитание и спорт и прилагането на различни интерактивни методи, средства, подходи и форми на обучение. Най-използваните интерактивни методи в обучението по физическо възпитание и спорт са игров метод и неговите разновидности, беседа, дискусия, мозъчна атака/брейнсторм, метод на казуса, екипна или групов работа и други. Разпространение намира също екипната организация на обучението. Тя се основава на груповата работа, която изисква партньорски взаимоотношения и диалогов тип комуникация.

Keywords: qualities, abilities, communicative competence, sports pedagogue, interactivity, play method

Физическото възпитание е системен педагогически процес. Като такъв, той е насочен към двигателната култура на учениците, формиране на положително отношение към спорта и здравословния начин на живот, усвояване на знания, умения и навици за определени движения от основни спортни дисциплини и развиване на т.нар. „двигателна компетентност“ на подрастващите (Hardman, 2011). Реализирането на посочените цели се разглежда като част от адаптацията и социализацията на младите хора към съвременната сложна социална среда и изграждане на умения за преодоляване на трудности и препятствия, свързани с начина на живот в съвременните социално-икономически условия.

Физическото възпитание, като учебен процес, се отличава от обучението по всички останали учебни предмети в училище. Като основни негови характеристики трябва да се посочат:

- двигателен характер на познавателната дейност, съчетана с други видове активност като интелектуална, волева, вербална и т.н.;
- силно изразен емоционален характер на обучението, резултат от двигателната дейност;
- динамичен характер на дейността, в основата на която са заложили същественият елемент и насочеността към определени количествено измерими резултати и постижения;
- специфично място за провеждане на обучението – физкултурният салон или спортната площадка в училищния двор;
- често сливане на две паралелки с деца от различна възраст и необходимост да се работи едновременно с различно учебно съдържание.

Изброените характеристики на обучението по физическо възпитание и спорт предявяват специфични изисквания към професионалната подготовка и изява на съвременния спортен педагог. В основата на неговата педагогическа дейност е педагогическото общуване, чрез което на практика се реализира обучението.

Провеждането на обучението по физическо възпитание и спорт изисква основни професионални умения и компетенции за преподаване на учебния предмет. Освен специализираните знания и компетенции учителят по физическо възпитание и спорт трябва да притежава и определени професионално-личностни качества, характерни за спортнопедагогическата професия. Някои от тях имат общопедагогически характер и са типични за педагогическата професия, като цяло. Те се дефинират като общи, преносими от една педагогическа дейност в друга. Други професионално-личностни качества и умения са специфични само за професията на учителя по физическо възпитание и неговата професионална изява.

Важно място сред професионално-педагогическите качества и способности заема **комуникативната компетентност на педагога**. Тя предполага не само правилна организация, провеждане и контрол на обучението, но и ефективно взаимодействие с учениците в процеса на обучение или изградена комуникативна култура. Владенето на това качество е основна предпоставка за развиване на двигателно-познавателната активност на подрастващите в обучението по физическо възпитание и спорт с оглед реализиране на поставените цели и задачи.

Необходимо е да се отбележи важният факт, че съвременното младо поколение живее в нова информационна и социална среда. Сърфирането в интернет под различна форма е ежедневно занимание за подрастващите. Често младите хора прекарват повече време в глобалната мрежа в сравнение с непосредственото живо човешко общуване.

Новите тенденции и динамичните процеси в обществото на макро- и микро- ниво дават отражение върху характера и поведението на съвременните ученици. Прави впечатление, че в сравнение с предишните поколения днешните деца в голямата си част са по-практически ориентирани, по-емоционални, често хиперактивни, действат импулсивно в момента, искат да видят непосредствените резултати от своята дейност и положените усилия веднага. Това прави педагогическото общуване с учениците често трудна и непосилна задача.

Професионалните взаимодействия на съвременния учител по физическо възпитание и спорт не се свеждат единствено и само до учениците. Педагогът трябва да има изградени умения за общуване с колегите от училище и треньорите от спортни клубове, с родителите на учениците, с техните близки и приятели. В последните години се налага учителите да общуват с деца със специални образователни потребности и деца от различни малцинствени групи. Не трябва да се подценява и задължителната писмена комуникация на педагога, свързана главно с училищната документация и работата с нормативни документи.

Ето защо комуникативната компетентност на педагога включва способността на учителя по физическо възпитание и спорт „да осъществява и поддържа активна комуникация както в училищна среда, така и извън нея, използвайки разнообразни начини на общуване“ (Кашлев, 2004).

Връзката между спортния педагог и ученика, установяването на комуникация и взаимно разбиране в обучението са предпоставки за ефективна съвместна дейност. Целта на взаимодействието между основните субекти в обучението е постигане на синхрон в мислите, действията и постъпките между тях, обединени от обща дейност. Комуникативната компетентност на спортния педагог, на практика, се реализира чрез две основни групи средства – вербални/речеви и невербални/неречеви (Павлов, Тоцева, 2000).

Вербалните средства на педагогическо общуване на практика намират израз в традиционните словесни методи на обучение – като обяснение, описание, инструктаж, коментар, указание, забележка, беседа, дискусия, диспут и др.

Вербалните средства се свързват с умението на спортния педагог за правилно, точно и ясно изразяване. Словесните изяви в условията на обучението по физическо възпитание и спорт трябва да са достъпни за всички ученици, да не водят до отегчаване и понижаване на работоспособността на децата. Задължителни са понятийната, фонетичната и смисловата точност на словесния изказ (Павлов, Тоцева, 2000). Недопустимо е използването на жаргонни и нецензурни думи, на диалектизми и варваризми, които принижават официалната специализирана реч.

Речта на спортния педагог има своите особености, които се обуславят от характеристиките на обучението по физическо възпитание и мястото на неговото провеждане. Учителите по физическо възпитание и спорт действат в

отличителна работна среда. Това изисква специфична вербална комуникация. Често педагогът трябва да говори високо и силно в салона или в училищния двор, за да бъде чул от всички ученици, които обучава. Чрез вербалната комуникация педагогът насочва и стимулира активността, насърчава мотивацията на учениците за участие в обучението.

Комуникативната компетентност на спортния педагог се реализира на практика и чрез невербалните средства на педагогическо общуване. Те се съчетават по своеобразен начин с вербалните средства и изграждат цялостното взаимодействие в обучението по физическо възпитание и спорт. Спортният педагог в своята работа често подава съзнателни невербални сигнали към учениците си.

Основните начини за невербална комуникация в обучението намират израз в установяването на зрителен контакт с учениците, мимиките или изразността на лицето като отражение на различни чувства, емоции и преживявания, жестовете, позата на педагога, пространственото поведение, както и външният вид (Павлов, Тоцева, 2000). Ролята на невербалните средства се засилва при организиране на съвместни двигателни дейности, свързани с провеждане на игри и състезания в различни спортни дисциплини. Трябва обаче да не се забравя, че този вид комуникация има подчинен характер и винаги трябва да е в синхрон с вербалните средства на педагогическо общуване.

В последните години все по-дискутиран в сферата на образованието става въпросът за засилване на **интерактивността в обучението**, като цяло и в частност – по физическо възпитание и спорт, и прилагането на различни интерактивни методи, средства, подходи и форми на обучение. Интерактивността предполага активно взаимодействие или усилен съвместна дейност (от интер – между, и акция – действие), в която активно си сътрудничат учителят и учениците, както и самите ученици помежду си (Гюрова и др., 2006). Интерактивното обучение и педагогическото взаимодействие са свързани с диалогичността, непосредствената комуникация, личностно-действената ориентация, творчеството и рефлексивността (Милева, 2002; Кашлев, 2004).

В основата на този вид обучение са заложили следните **основни моменти** (Гюрова и др., 2006):

- интензивна комуникация, обмяна на дейностите между участниците;
- промяна на състоянието на участниците (процесуалност);
- рефлексия на собствената дейност (връщане към минала дейност, преосмисляне и самооценяване);
- активно взаимодействие.

Като най-значими характеристики на интерактивното обучение се открояват (Иванов):

- обучението е центрирано към ученика;
- обучението се разглежда като процес, а не като цел;
- усвоените знания намират практическо приложение;

- обучението се представя по достъпен начин, така че да бъде лесно усвоено от всеки ученик;
- учениците са активни в своето собствено учене и в това на съучениците си;
- създава се привлекателна учебна среда;
- предоставя се възможност за избор на средства и ритъм на учене;
- възможности за групов съвместен контрол и оценяване на учебните постижения.

Най-използваните интерактивни методи в обучението по физическо възпитание и спорт са следните – **игров метод и неговите разновидности, беседа, дискусия, мозъчна атака/брейнсторм, метод на казуса, екипна или групова работа и други.**

Един от най-популярните и най-предпочитани интерактивни методи е **игровият**. В училищното физическо възпитание и спорт той се прилага под формата на различни подвижни и спортноподготвителни игри във всички етапи на обучението. Игровият метод стимулира в голяма степен двигателната и познавателната активност на учениците от различни възрастови групи. Играта се отличава с ясни и точни правила, които трябва да се спазват от всички участници, състезателен характер, силно емоционално въздействие, честа смяна и вариативност на ситуациите (Милева, 2009).

Разновидност на игровия метод са **ролевите игри**. Те предполагат превъплъщаване на участниците в определена роля във въображаема ситуация. Целта е съпребивяване на поведението на други хора и формиране на умения за реагиране в дадена ситуация. Техниките на ролевите игри са по зададени роли, полузададени роли, изработване на роли от участниците, импровизация от учениците, която развива творчеството и въображението.

Беседата е една от класическите техники за общуване в обучението и същевременно е интерактивен метод. Възможностите на метода се използват за увеличаване на груповото участие и пораждане на взаимодействие. При беседата е препоръчително обучението да се свързва с миналия опит на учениците и да се насочва към решаване на практически житейски ситуации. Използва се в съчетание с други обучаващи подходи.

Дискусията представлява размяна на информация за реконструиране на проблем, изясняване на алтернативите, оценяването им и споразумение за крайния вариант. Задължително изискване е консолидацията или уеднаквяването на вижданията по дискутирания материал. Излагането на собствена позиция е добре организирано и подкрепено с факти и доказателства. Включва се задължително изразено отношение от страна на участниците, както и коментар към позицията на другите ученици.

Друг популярен интерактивен метод е **мозъчната атака, или брейнсторм**. Той се разглежда като метод за генериране на нови и оригинални идеи и за

решаване на проблеми. Представлява система за активизиране на умствената дейност и творческото мислене на учениците и за развиване на техните способности. Този метод насърчава приемането и разглеждането на всяка мисъл и идея. Понижава ролята на критиката в творческия процес.

Разпространение в обучението по физическо възпитание и спорт намира **екипната организация на обучението** (Томова, 2005, 2011; Димитрова, Томова, Николова, 2010). Тя се основава на груповата работа, която изисква партньорски взаимоотношения и диалогов тип комуникация. Това обогатява взаимоотношенията както между преподавателя и учениците, така и между самите обучавани и между отделните групи. Засилват се обратната връзка и информацията. От решаващо значение за ефективността на работата са предварителното планиране и подготовката на организацията и придобиването на компетенции за съвместна дейност.

В ДОО по физическо възпитание и спорт са включени изисквания за изграждане на умения за работа в екипи за съвместна дейност. Решаваща е ролята на учителя по физическо възпитание и спорт, като той ръководи учебната дейност, разпределя ролите в екипите, формира съставите и капитаните (Томова, 2005, 2011). Той координира всички отбори или екипи.

Екипната организация е форма за разнообразяване на обучението по физическо възпитание и спорт. В практиката е разкрито нейното влияние върху социалния микроклимат в класа, върху статуса на учениците в екипа, както и върху по-ефективното овладяване на двигателната дейност (Томова, 2005). Екипната организация на обучението по физическо възпитание и спорт се интерпретира като иновация в учебно-възпитателния процес в съответствие с идеите и посланията на Международната комисия по образованието към ЮНЕСКО.

Заклучение

Съвременното обучение по физическо възпитание и спорт налага нов вид общуване, прилагане на интерактивни методи и форми на педагогическо взаимодействие. Комуникативната компетентност на учителя, като професионално качество, е решаваща предпоставка за постигане на необходимите цели и ефективност на учебно-възпитателния процес по физическо възпитание и спорт.

ЛИТЕРАТУРА

- Гюрова, В., Божилова, В., Вълканова, В., Дерменджиева, Г. (2006). *Интерактивността в учебния процес*. С.: Агенция Европрес.
- Димитрова, С., Томова, Д., Николова, Е. (2010). Интерактивността при ръководството на познавателната дейност в учебния процес по физическо възпитание и спорт в СОУ. *Спорт и наука*, извънреден брой 4, втора част.

- Иванов, И. *Интерактивни методи на обучение*, file:///C:/Users/user/Downloads/Interaktivni-metodi-za-obuchenie.pdf
- Кашлев, С. (2004). *Интерактивные методы обучения педагогика*. Минск
- Милева, Е. (2002). Тенденции в развитието на образованието и спортното образование. *Спорт и наука*, 2.
- Милева, Е. (2009). *Педагогика на физическото възпитание и спорта*, С.: Авангард Прима.
- Недкова, М., Николова, Е. (2012). Интерактивни методи на обучение по физическо възпитание и спорт във висшите училища. *Спорт и наука*, извънреден брой 3.
- Павлов, Д., Тоцева, Я. (2000). *Педагогическа реторика*. С.: изд. Даниела Убенова.
- Томова, Д. (2005). *Повишаване ефективността на уроците по физическо възпитание чрез екипна организация на учебно-възпитателния процес*. Благоевград: Дисертация.
- Томова, Д. (2011). *Екипна организация на физическото възпитание*, Благоевград: УИ „Н. Рилски“.
- Hardman, K. (2011). *Physical Education, Movement and Physical Literacy in the 21st Century: Pupils' Competencies, Attitudes and Behaviours*. Porec: 6. FIEP European Congress.

REFERENCES

- Gyurova, V., Bozhilova, V., Valkanova, V., Dermendzhieva, G. (2006). *Interaktivnostta v учебniya protses*. S.: Agentsiya Evropres.
- Dimitrova, S., Tomova, D., Nikolova, E. (2010). Interaktivnostta pri rakovodstvoto na poznavatelната deynost v учебniya protses po fizicheskoto vazpitanie i sport v SOU. *Sport i nauka*, izvanreden broj 4, vтора chast.
- Ivanov, I. *Интерактивни методи на обучение*, file:///C:/Users/user/Downloads/Interaktivni-metodi-za-obuchenie.pdf
- Kashlev, S. (2004). *Interaktivnaye metoday obucheniya pedagogika*. Minsk
- Mileva, E. (2002). Tendentsii v razvitieto na obrazovaniето i sportnoto obrazovanie. *Sport i nauka*, 2.
- Mileva, E. (2009). *Pedagogika na fizicheskoto vazpitanie i sporta*, S.: Avangard Prima.
- Nedkova, M., Nikolova, E. (2012). Interaktivni методи на обучение po fizicheskoto vazpitanie i sport vav visshite uchilishta. *Sport i nauka*, izvanreden broj 3.
- Pavlov, D., Totseva, Ya. (2000). *Pedagogicheska retorika*. S.: izd. Daniela Ubenova.

- Tomova, D. (2005). *Povishavane effektivnostta na urotsite po fizicheskoto vazpitanie chrez ekipna organizatsiya na uchebno-vazpitatelniya protses*. Blagoevgrad: Disertatsiya.
- Tomova, D. (2011). *Ekipna organizatsiya na fizicheskoto vazpitanie*, Blagoevgrad: UI „N. Rilski”.
- Hardman, K. (2011). *Physical Education, Movement and Physical Literacy in the 21st Century: Pupils' Competencies, Attitudes and Behaviours*. Porec: 6. FIEP European Congress.

PEDAGOGICAL INTERACTIONS AND COMMUNICATIONS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT ACTIVITIES

Abstract. Important place among professional and pedagogical qualities and abilities takes the communicative competence of the sports pedagogue. It implies effective interaction with students in the teaching - learning process or good communicative culture. Communicative competence of the physical education teacher is implemented by two main groups means – verbal and non-verbal that occur in a specific way in the training process.

In the recent years increasingly discussed is the question for enhancing interactivity in physical education and sport and application of various interactive methods, means, approaches and forms of education. The most used interactive methods in physical education and sport are play method and its varieties, discussion, brainstorming, case study, and others. Distribution in education has also team organization of the training process. It is based on group work that requires partnership and dialog type of communication.

Eleonora Mileva, Assoc. Prof., DSc.
Department of Psychology, Pedagogy and Sociology
National Sports Academy „Vasil Levski“
Sofia, Bulgaria
E-mail: emileva2002@yahoo.com